

BIÊN BẢN PHỎNG VẤN SÂU
HỘ GD KHÁ GIÁ, XÓM 2, THÔN HÀ THIỆP, XÃ VÕ NINH – QUẢNG NINH –
QUẢNG BÌNH

- H: Giới thiệu về mục tiêu nghiên cứu và nội dung trao đổi về thực trạng và cách ứng phó của địa phương với các hiện tượng thủy tai như là lũ lụt, hạn hán, xâm nhập mặn. Cháu rất mong được bác chia sẻ các thông tin liên quan đến lịch sử hình thành xóm làng ở đây, những kinh nghiệm của gia đình trong cái phòng chống các hiện tượng thiên tai, và những kinh nghiệm trong dự báo các hiện tượng lũ lụt, hạn hán, xâm nhập mặn. Trước tiên mời bác giới thiệu qua một chút thông tin cá nhân như tên, tuổi, nghề nghiệp?
- Đ: Hoàng Thanh Kinh, sinh năm 1945.
- H: Nghề nghiệp hiện nay của bác là?
- Đ: Làm nông nghiệp.
- H: Trước đây bác có đi làm gì khác nữa không?
- Đ: Trước tôi có tham gia bộ đội được 6 năm, từ năm 65 đến 71, chiến trường nam có, Lào có.
- H: Bây giờ bác có được hưởng chế độ gì không?
- Đ: Không, tôi về một cục.
- H: Nhà mình bây giờ hiện có mấy người cùng đang sinh sống?
- Đ: con cái giờ ra riêng cả rồi. Trong hộ giờ chỉ còn hai mẹ [bà] ông, tách sổ cả rồi, hai con trai tách sổ hết rồi.
- H: Nhà bác có mấy người con?
- Đ: có 5, ra ở riêng hết rồi.
- H: Các anh chị sống có ở gần đây không?
- Đ: Một đứa con trai sống ở gần đây, mấy đứa nữa trên xóm tề, một đứa trong Vũng Tàu.
- H: Một anh trong Vũng Tàu còn lại các anh chị khác đều lấy vợ lấy chồng sống ở trong xã hết?
- Đ: Ừ.
- H: Bác có thể cho cháu biết về lịch sử hình thành xóm làng ở đây? Những cư dân đầu tiên đến sinh sống ở vùng này, họ là ai, họ làm nghề gì để sinh sống?
- Đ: Lịch sử ở đây là thời đại, vô đây là thế kỷ thứ 15, khoảng thế kỷ thứ 15 thì dân ngoài Bắc vô đây thì cũng chủ yếu là sản xuất nông nghiệp rồi đó, chứ cũng không có cái gì cả, không có cái ngành nghề chi hết.
- H: Sản xuất nông nghiệp thì lúc đó họ trồng trọt và chăn nuôi cây con gì?
- Đ: Cũng lúa và cũng khoai sắn.
- H: Lúc đó họ có nuôi trồng hay đánh bắt thủy hải sản không?
- Đ: Chưa, chưa, cái đó thì cũng không biết được.
- H: Khi đó bác có nghe các cụ nói gì về khu vực đồng ruộng đã được như bây giờ chưa? Có hệ thống kênh mương dẫn nước?
- Đ: Không, ruộng trước đây có một cái hói lạch sông nước chảy từ từ nó cạn, lấp dần, dần dần thì dân ở rồi khai phá chỗ ni, chỗ tê, hàng năm bồi đất lại, phù sa hấn bồi đất lại, chứ ruộng đây là có chỗ hấn lầy đến từng đây.
- H: Lầy đến nửa người, qua nửa người?
- Đ: Ừ, lầy đến qua nửa người, là vì trước là sông, có cái đáy hấn bồi lên đất bùn non hấn bỏ lên trên đấy, bùn là bùn, đất thịt trên thì có độ, hấn có nước hấn không khô đấy thì hấn có độ nén nhất định cho nên hấn vẫn bị lún sụt.
- H: Thế thì lúc đó làm thế nào mà người ta trồng cấy được?
- Đ: Dùng cuốc, vất vả, cho nên họ bỏ hoang vì công chi phí lớn, giờ dùng máy móc thì năng suất nó cao.
- H: Nhưng cháu muốn hỏi về các cụ thời xưa canh tác như thế nào trên cái đất mà bị lầy đấy?

Đ: Cũng rứa, cũng cuốc rồi họ đi họ cấy, vắn cấy bình thường nhưng họ bắc hai tấm ván họ đứng trên họ cấy. Đó là mùa trời rét còn mùa trời nắng thì họ lội ruộng họ cấy luôn.

H: Trước đây có một cái lạch sông chảy qua và bồi lên cái khu ruộng bây giờ?

Đ: Ừ.

H: Bây giờ ruộng ở đây có hệ thống tưới tiêu chưa?

Đ: Có chứ, bữa nay có đầy đủ. Chông úng có, chông hạn có.

H: Ở đây khi các gia đình muốn lấy nước vào ruộng phải làm cách nào? Có phải dùng gàu tát nước không?

Đ: Không, ở vùng đây là nước tự nhiên chỉ cần đắp ở mương là nước chảy vô ruộng thôi. Nhưng mà mùa tề là phải bơm. Mùa hè đây, vùng đây là nước chảy quanh năm.

H: Thời trước khi những người dân đầu tiên đến đây sinh sống, bác có nghe kể lại là họ có chăn nuôi gia súc, gia cầm không?

Đ: Có, thời nay có, thời trước cũng có, gà vịt nhưng mà trước không nhiều bằng giờ.

H: Trước đây đã có chăn nuôi rồi nhưng không nhiều bằng giờ?

Đ: Không nhiều bằng giờ, với lại trước đây giống nó khác, giờ giống nó khác.

H: Thời trước đây thì giống lúa sử dụng là gì?

Đ: Lúa dài ngày 180-190 ngày, coi như lúc đó nước nôi không có, điều kiện máy móc eo hẹp phải dùng thủ công cả nên năm thì hạn, năm thì lụt mất cả. Sau này mới đổi lại giống ngắn ngày với thứ hai nữa là nước nôi chủ động được. Trước đây mình không chủ động, trước chỉ nhờ trời, mưa thì có ăn mà không mưa thì thôi.

H: Theo bác nói thì trước đây mình chưa chủ động được cái nguồn nước tưới?

Đ: Chưa, còn giờ là chủ động được rồi, tưới, tiêu đều chủ động cả rồi.

H: Bây giờ chủ động thì bằng cách nào?

Đ: Chủ động bằng cách hạn hán thì có máy móc, mương máng rồi có các hồ để chứa nước.

H: Hệ thống mương máng ở đây đã được kiên cố hóa chưa?

Đ: Kiên cố hóa khoảng được 50%.

H: Ở khu vực này có khi nào ruộng không có đủ nước tưới mà phải bỏ canh tác không?

Đ: Không, có bơm, có đủ nước bơm.

H: Tức là ruộng nào cũng canh tác được lúa hai vụ hết.

Đ: Hai vụ hết.

H: Nhà mình làm nông nghiệp thì bác có những hoạt động sản xuất gì?

Đ: Ruộng, lúa và mào.

H: Nhà mình có nuôi trồng thủy hải sản gì không?

Đ: Có nuôi nhưng không đáng kể. Có nuôi ao cá đó [ao trong sân vườn nhà].

H: Chỉ có nuôi ở cái ao cạnh nhà đây thôi chứ gì? Không có nuôi ở ngoài đồng, ngoài ruộng ả?

Đ: Ừ, không có. Sức đâu mà mần [làm].

H: Cái ao, khu vực nhà mình nuôi cá đây thì rộng khoảng bao nhiêu?

Đ: Khoảng 100 mét vuông.

H: Vàng. Bác thả những loại cá gì?

Đ: Cá rô, cá trắm.

H: Thế mình có phải đầu tư nhiều không ả?

Đ: Cũng ít thôi. Từng đó thì cũng không cần chi đầu tư cả. Cũng vớt cỏ, vớt mạ cho ăn thôi chứ nói chung cũng không đáng kể, không như trang trại ngoài tề phải mua bột, mua cám cho nó ăn, chứ ở đây chỉ tận dụng các cái phế phẩm trong gia đình để nuôi có ít thôi.

H: Thế một năm bác thả khoảng bao nhiêu kg giống?

Đ: Giống thì khoảng 5 cân cá giống.

H: Một năm thì mình thu hoạch được khoảng bao nhiêu?

Đ: Tự tiêu thụ thôi chứ không bán, kinh doanh thì tôi không có chỉ có để ăn là chủ yếu.

H: Lúa nhà mình hai bác cấy mấy sào?

Đ: Lúa cấy khoảng 3 sào, 2 vụ cấy.

H: Màu thì sao ạ?

Đ: 1 sào. Trồng rau màu, cải ngọt, ớt, đủ thứ đấy. Các loại rau, nói tóm lại tổng hợp các loại rau, đầy đủ đấy.

H: Bác chỉ trồng các loại rau xanh thôi chứ không trồng lạc, đậu, vừng gì cả?

Đ: Không.

H: Bác trồng rau này là để bán hay là?

Đ: Bán thị trường.

H: Một năm bác thu hoạch được khoảng bao nhiêu tiền từ bán rau màu các loại?

Đ: Một năm khoảng được 50 chục triệu.

H: Trồng rau màu như thế mình có phải đầu tư nhiều không?

Đ: Đầu tư cũng ít thôi.

H: Với điều kiện thời tiết, khí hậu hiện nay bác có kỹ thuật gì để bảo quản rau màu mình trồng?

Đ: Rau màu mình trồng chủ yếu là cái vụ hè. Vụ đông đây thì thỉnh thoảng thôi, chủ yếu là vụ hè nên phải che đây.

H: Bác che đây bằng cách nào?

Đ: Mình mùa màn.

H: Giống như màn tuyn mình mắc đi ngủ đấy ạ?

Đ: Ừ, mình xé ra. Mình đóng hai cọc xong mình buộc rải ra.

H: Vì sao mà bác lại phải che màn cho rau màu?

Đ: Không che thì trời nắng chết. Nhiệt độ 38-40 là hấn chết. Hấn nhiệt độ đến 35 thì không sao chứ 36 trở lên là chết hết.

H: Thế nhà nào ở đây cũng làm màn che giống bác ạ?

Đ: Cũng ít nhà thôi. Cũng có được 5-6 nhà thôi, cả xóm này đấy.

H: Ngoài kỹ thuật sử dụng màn để che chắn nắng nóng thì bác còn có cách nào để che chắn cho rau màu trong điều kiện có ngập lụt không?

Đ: Ngập úng thì chịu thôi. Cái mùa đông là không màn rồi. Cái mùa tháng 8, tháng 9 là mình không làm.

H: Mùa đó không làm là cái ruộng mình để không luôn?

Đ: Ừ, mình để không luôn.

H: Đó là tháng 8, tháng 9 âm lịch ạ?

Đ: Ừ, tháng 8, tháng 9 âm lịch đó là không làm được.

H: Còn về lúa hai vụ nhà mình cấy trồng vào thời gian nào, có bị ảnh hưởng bởi ngập lụt không?

Đ: Tóm lại lụt bão thì thời gian trước đây thì giống dài ngày nên bị lụt còn bữa ni thì không. Bữa nay giống ngắn ngày nên rút ngắn được, tránh được rồi. Vì thời tiết nên bữa ni dùng giống ngắn ngày cho nên là mình chỉ màn vụ đông xuân và vụ hè thu thôi. Qua đến tháng 8 âm lịch là thu hoạch rồi, đến mùng 2 tháng 9 là thu hoạch xong, là coi như tránh được lụt.

H: Thế cái giống ngắn ngày đó mình áp dụng vào sản xuất được lâu chưa? Cách đây bao nhiêu năm?

Đ: Lâu rồi, cũng cách đây cũng khoảng vài chục năm rồi, từ khi chia ruộng 64 đến giờ.

H: Từ năm 64 đến giờ là mình đã tránh được thiệt hại đối với mùa màng gây ra bởi lũ lụt rồi?

Đ: Ừ, tránh được, cây lúa tránh được.

H: Lúc đó ai là người mang giống lúa ngắn ngày đó về hay là các gia đình tự tìm tòi đưa vào?

Đ: Mô [đâu] tự được. Lúc đó là có trạm khuyến nông của huyện người ta đưa về, rồi hướng dẫn cụ thể thì mình mới biết mà màn. Tránh lụt chọn cái giống ngắn ngày, giống chi ngắn ngày thì mình màn để khỏi lụt. Giống 120 ngày, giống 100 ngày thôi thì có thể tránh lụt nhưng mà trăm ba, trăm tư là bị lụt, cho nên là phải tính đoạn đó. Tính trăm một ngày thôi,

- giống đó mình làm. Không ai hướng dẫn nhưng cũng phải tập trung vào làm, làm để khỏi bị lụt, chứ không làm cái giống trăm ba, trăm tư ngày thì bị lụt.
- H: Giữa hai vụ đông xuân và hè thu thì giống lúa có khác nhau không?
- Đ: Hai cái khác nhau chứ. Đông xuân hẳn dài ngày hơn thì mới có năng suất, chứ ngắn ngày thì không có năng suất với thời tiết nó khắc nghiệt hơn. Giống hè thu là ngắn ngày.
- H: Vụ đông xuân giống dài ngày hơn, năng suất cao hơn? Thời gian sinh trưởng của lúa đông xuân là khoảng bao nhiêu ngày?
- Đ: 140 đến 150 ngày. Năng suất thì theo chất đất như đất vùng đây là khoảng 4 tạ một ha, tức là 1000 mét vuông thì được 4 tạ một vụ. Một vụ 2 sào là được 4 tạ, là bình quân chung đây.
- H: Thế còn vụ hè thu thì sao? Giống khoảng bao nhiêu ngày? Và năng suất thì như thế nào?
- Đ: 90 đến 110 ngày, năng suất bình quân thì khoảng 35.
- H: tức là 3 tạ rưỡi/2 sào/vụ?
- Đ: Ừ, vẫn là 2 sào đấy, 1000 mét vuông đấy.
- H: Năng suất thấp hơn nhưng
- Đ: Mình lại tránh được bão lũ.
- H: ở đây thường là bão lũ rơi vào thời gian nào trong năm?
- Đ: Bão lũ thì đúng dương lịch là tháng 10, về bão lũ trung tâm.
- H: Nhà mình hiện tại có chăn nuôi gì không?
- Đ: Có nuôi lợn.
- H: Một năm nuôi được mấy lứa?
- Đ: Nuôi được mấy, tôi thì nuôi chẳng qua là làm ruộng thì nuôi chứ các cái nhà tê họ nuôi năm hai ba chục con chứ tôi chỉ nuôi có 2 cặp lợn để tận dụng cái phế phẩm nông nghiệp để chăn nuôi thôi, rau cỏ mình cũng có này, lúa thóc mình có.
- H: Một năm bác bán được mấy tiền?
- Đ: Mấy tiền, 5-7-10 triệu bạc nhưng trừ đi cũng hết. Trừ chi phí thì cũng không biết được nhưng đại khái là tận dụng được cái phế phẩm, hẳn cũng đỡ đi được vài phần chứ không có mà đi mùa cả thì cũng chết.
- H: Trước đây thời xa xưa các cụ ở thì xóm làng đã giống như hiện nay chưa?
- Đ: Trước cũng ở như thế này nhưng nhà cửa thì nhỏ hơn, kém hơn. Trước đây cả xóm có được 4-5 cái nhà lợp ngói thôi, chừ thì 100%. Trước đây cũng có nhà lợp mái tranh nhưng mà thấp.
- H: Cháu thấy đằng sau nhà mình đây có một cái dải cồn cát? Cái khu đấy có ai sử dụng không?
- Đ: Ừ, cồn cát. Có một số hộ họ mần mầu đấy. Từ đây ra sâu biển khoảng 4 cây.
- H: 4 cây đi qua cái đồi cát đấy là ra biển?
- Đ: Ừ, giả sử lên đồi và xuống đồi là ra đến biển.
- H: Cồn cát này ngoài việc thỉnh thoảng có người trồng màu trên đấy thì nó còn có tác dụng gì nữa không?
- Đ: Hẳn chủ yếu giờ là nhờ cát nó mà đất đây sinh ra cái độ ẩm. Nhờ cát đây nên nước đây mới tự có vì không có đồi cát đây thì nước đây không có. Giữ được cái độ ẩm, trồng được cây cối sau đấy là nhờ cái độ ẩm.
- H: Tức là nhờ có cái cồn cát đó mà nó giữ ẩm cho cả khu vực này, giữ nước quanh năm.
- Đ: Nước quanh năm có không bao giờ bị hạn hán.
- H: ở đây không bao giờ bị hạn hán?
- Đ: Không, nước cứ chảy quanh năm.
- H: Cháu đi quanh xóm thấy có các mương nước chảy rất trong?
- Đ: Ừ, như nhà tôi đấy, cái giếng tôi bắc cái ống từ sau đây chảy về, chảy quanh năm đó, tự chảy vậy thôi.

H: Ngoài việc còn cát giúp giữ nước cho khu vực này có còn có sử dụng gì nữa không? Hoặc là trong xã có quy hoạch sử dụng khu vực còn cát đó để làm gì nữa không?

Đ: Khu vực tự nhiên nên cũng có lợi cho dân, các cây cối mọc trên cồn thì người dân lấy về làm chất đốt đó; thứ hai là thiên nhiên cũng cản cho cái gió máy nó cũng đỡ đi.

H: Hôm qua cháu có thấy mọi người bên xóm 1, xóm Chợ đây, xóm 1 của Trúc Ly đây ạ thì có nói rằng đến cái mùa mưa lụt thì họ sẽ di dời qua cồn cát này để tránh trú?

Đ: Ừ, đúng rồi đó. Ngoài nó mà lụt là chạy vô đây. Vì ở đây thì là lụt không thấu rồi này.

H: Ở đây, cái xóm mình đây lại không bị lụt ạ?

Đ: Không, chỉ có lụt ngoài đồng thôi. Đây chỉ có bão thôi chứ không có lụt. Ở đây nếu mà có lụt thì cái xóm 1 đó sẽ lụt nhà hết.

H: Thế người dân xóm 1 chạy lụt thì họ lên chỗ đồi cát kia ở hay họ sẽ vô các nhà trong xóm mình?

Đ: Vô nhà đây ở chứ nó có ai vô trên cồn cát đâu.

H: Thế những người quen biết thì mới vào nhà nhau ở được chứ?

Đ: Thì tóm lại ai có chỗ ở là cứ vào thôi, thì cũng quen biết cả mà.

H: Như nhà mình ở đây đã có khi nào có bà con bên thôn Trúc Ly chạy sang tránh trú lụt chưa?

Đ: Đây thì chưa, xóm đây thì chưa vì xóm này cuối làng, chỉ có cái xóm trên ni, gần đường hơn.

H: Xóm trên là xóm mấy?

Đ: Xóm 5, xóm 6. Vì ở đây gần cái sông, đò nó chèo vào đây cũng sóng gió, cũng vất vả cho nên là họ không qua đây.

H: Ở đây là gần sông gì ạ?

Đ: Sông Nhật Lệ, cách đây có hơn 1 cây thôi.

H: Xóm mình gần sông như thế mà không khi nào bị ngập lụt ạ?

Đ: Không.

H: Từ khi bác sinh ra và lớn lên ở đây bác đã thấy vùng này bị ngập lụt bao giờ chưa?

Đ: Chưa, chưa bao giờ bị lụt.

H: Như nhà bác đây cũng có cái chạn, cái gác gỗ này?

Đ: Nhà đây là theo cái cơ cấu thời xưa để lại là hấn làm để đựng lúa, đựng má ở trên đó. Có người gọi là cái bức rầm đó, để chứa lúa gạo.

H: Thế nhà mình không bị lụt thì tại sao lại phải cất trữ lúa gạo lên cao thế ạ?

Đ: Để lên trên đó cho gọn nhà gọn cửa, với nó sạch sẽ hơn thế thôi.

H: Từ hồi bác sinh ra đến giờ là ở đây chưa bao giờ bị ngập vào đến nhà, thế ngập vào sân, vào đường làng, ngõ xóm thì sao?

Đ: Chưa bao giờ luôn. Chỉ có lụt cái chỗ đường đất chỗ bọn tây đứng đây thôi.

H: Trong xóm cháu thấy có các con mương nhỏ nước chảy như bác nói là nước chảy quanh năm thế nó không bao giờ bị dâng nước lên vào mùa mưa lũ ạ?

Đ: Không, chẳng qua là khi mưa thì nó chỉ dâng thí thôi chứ, hết mưa lại thôi.

H: Thế ở ngoài đồng nhà mình có khi nào bị ngập lụt không?

Đ: Ngoài đó ngập, ngập chuyên môn.

H: Mình đã trông giống lúa ngần ngày để thu hoạch được trước mùa lũ về nên đã tránh được thiệt hại?

Đ: Tính được cái tháng đó là bị lụt rồi thì mình lo tránh được.

H: Tránh được nên mình không bị thiệt hại về rau màu và lúa?

Đ: Rau màu thì tóm lại là dù biết thì biết nhưng mà thời tiết thay đổi đột ngột, có năm lụt sớm, có năm lụt trễ thì cũng có năm bị thất thế một chút ít. Mần thì mình mần màu ngần ngày đó, chứ dài ngày thì không mần rồi. Mình mần loại vài chục ngày đó, mà lụt chậm cái thì có ăn mà lụt sớm thì mất, nhưng mà tỷ lệ thì hấn không cao, hấn không nhiều lắm.

H: Rau màu ngần ngày là loại gì?

- Đ: Trồng các loại rau đó.
- H: Khi đã xác định trồng rau rồi thì mình có cách nào để giảm bớt thiệt hại nếu chẳng may lụt có về sớm không?
- Đ: Không, lụt thì chịu rồi, không sao mà chống lại được.
- H: Thường thường khi bị ngập thì ngoài đồng nhà mình bị ngâm nước trong bao lâu?
- Đ: Một lần lụt thì ngập khoảng 4-5 ngày thôi vì là gần sông nên nước hắt rút nhanh.
- H: Vùng này có đê bao gì không?
- Đ: Có, có đê.
- H: Nếu ngập lụt ở đây thì do nước từ sông tràn về hay ở đâu ạ?
- Đ: Hắt nước từ trên tê về, chứ không phải từ ngoài sông vô. Nước nó chảy từ trên các xã trên tê dồn về đây thì mới bị ngập lụt thôi.
- H: Chứ không phải nước sông dâng lên làm ngập lụt?
- Đ: Không, nước sông không dâng lên. Sau đó nước hắt cứ rút dần ra sông đấy. Có khi nước hắt to, hắt lụt đê, lụt đê hắt tràn đê.
- H: Mình có đê bao, từ ruộng đến đê bao rồi mới ra sông. Thế tuyến đê đó nó chặn nước thì làm sao thoát nước ra sông?
- Đ: Có các cống chứ.
- H: Ở đây mình có mấy cái cống tiêu nước từ ruộng ra sông Nhật Lệ đấy?
- Đ: Có 4 cống, cả cái tuyến đê này có 4 cống.
- H: Khả năng tiêu thoát lũ của 4 cái công đó theo bác đánh giá là có hiệu quả không?
- Đ: Có hiệu quả chứ vì lúc đó hắt không có cái tác dụng chi nữa, chẳng qua lúc đó hắt nước hắt to thôi chứ không có cây cối chi ngoài đó nữa vì thu hoạch hết rồi, chẳng có cái gì nữa.
- H: Thế thì mình cứ kệ khi nào nước sông rút thì nước trong đồng cũng chảy ra sông thôi.
- Đ: Rứa thôi, hắt cứ chảy từ từ 2-3 ngày là hắt chảy ra hết thôi.
- H: Sau khi có lụt lội như thế thì đất canh tác của mình có bị ảnh hưởng gì không, về chất lượng đất hay về công lao động phải bỏ ra để cải tạo đất chuẩn bị cho vụ mùa sau?
- Đ: Không, hắt có lụt thì ruộng năm sau càng tốt, cây cối càng đẹp mà không là cây cối xấu. Vì hắt lụt là hắt trừ cái lượng phù sa về, hắt bồi thêm đất đai là thêm màu mỡ lên; thứ hai nữa là hắt diệt được các cái loại là sâu bọ, với chuột chích mà không thì lại tác hại.
- H: Ngoài cái tác dụng làm cho đất màu mỡ thêm, diệt được các loại sâu bọ, chuột bọ có hại này, lũ về còn mang lại lợi ích gì cho đất canh tác của mình nữa?
- Đ: Lợi ích là cái đất phù sa về hắt tốt thêm.
- H: Sau khi lũ rút đi thì mình có phải mất công làm đất để cải tạo đất không?
- Đ: Không. Cứ để nguyên như rứa, đến mùa thì cày bừa lên thôi, rồi trồng trọt luôn thôi.
- H: Những năm gần đây có khi nào nhà mình bị lũ vào sớm mà chưa kịp thu hoạch lúa, rồi rau màu không?
- Đ: Rau màu thì có chứ còn lúa thì gặt sớm rồi nên không bị. Rau màu mà gặp lũ về thì mất luôn.
- H: Thiệt hại có nhiều không?
- Đ: Thì tùy theo nhà mô làm nhiều thì thiệt hại nhiều mà nhà mô làm ít thì thiệt hại ít. Như nhà tôi làm màu đấy thì cũng đoán biết đó nhưng mà nó sớm hay nó muộn thì mình không chờ được mình cứ mần mà nếu mình không mần thì cũng uống nên có khi mất năm ba triệu là chuyện thường rồi.
- H: Ở đây năm nào cũng có lũ ạ?
- Đ: Có năm bị có năm không. Năm nào lũ sớm thì mình mất mà năm nào lũ muộn thì mình đã thu hoạch xong rồi thì khỏe.
- H: Nhà mình khi có lụt ở ngoài đồng thì có ảnh hưởng gì đến hoạt động sản xuất chăn nuôi lợn, gà vịt, cá của nhà mình đây không?
- Đ: Không, không ảnh hưởng gì cả, cũng bình thường rứa.

- H: Đối với gia đình mình thì mỗi năm khi lũ về như thế thì mình có phải chuẩn bị gì trước không?
- Đ: Đây lũ thì không cần chuẩn bị, chỉ bão thôi, chỉ bão mới phải chuẩn bị thôi.
- H: Như thế theo bác là ở đây mình hạn hán là cũng không bị bao giờ, lụt thì cũng chỉ bị ngoài đồng thôi thế nhưng ngoài đồng nhà mình có khi nào bị hiện tượng xâm nhập mặn vào không?
- Đ: Xâm nhập mặn thì cũng có đê giữ rồi, có đê ngăn rồi nên cũng khỏi, mà ruộng mặn bữa ni chuyển qua nuôi trồng thủy sản hết rồi.
- H: Ở đây có nhiều diện tích phải chuyển sang nuôi trồng thủy sản do ngập mặn không?
- Đ: Có.
- H: Nó chiếm khoảng bao nhiêu diện tích, nếu bác chia thành các phần thì chỗ diện tích chuyển sang nuôi trồng thủy sản chiếm mấy phần?
- Đ: Hết khoảng 20 ha trong thôn, chiếm khoảng 1/5 diện tích đất trồng trong thôn.
- H: Diện tích đó là nuôi thủy hải sản nước lợ ạ?
- Đ: Ừ, nước lợ đó. Nuôi tôm đó, chủ yếu là tôm.
- H: Bác có biết những hộ gia đình nuôi tôm trên diện tích đồng nhiễm mặn đây thì khi ngập lụt về họ có bị ảnh hưởng gì không? Ảnh hưởng như thế nào?
- Đ: Có ảnh hưởng chứ vì hần một năm một vụ thì không hề gì nhưng mà nếu nuôi thêm vụ hai ý thì là có năm bị có năm không, có năm lụt to thì bị mà lụt nhỏ thì thôi.
- H: Ở đây nuôi tôm thì một năm được 2 vụ ạ?
- Đ: 2 vụ.
- H: Cũng giống như là lúa, cái vụ gọi là đông xuân thì được thu hoạch 100%, còn cái vụ hè thu thì...
- Đ: May rủi thôi.
- H: Nếu như có lũ về thì bị mất ạ?
- Đ: Mất, mất hết. Lụt về thì nó đi hết chứ còn gì nữa.
- H: Họ có cách nào để hạn chế bớt việc tôm đi mất trong mùa lũ không?
- Đ: Có che đấy nhưng mà che không nổi.
- H: Họ che bằng cách nào?
- Đ: Lẫy lưới, giăng lưới xăng ti len đấy, đóng cọc vào, rào lưới, chuẩn bị rào trước cao hơn một mét từ trên cái mặt đê bao của hồ đấy vì hồ nuôi tôm là hần phải có đê bao rồi.
- H: Vâng, thế mà lụt to đến mức mà tôm vẫn đi hết?
- Đ: Đi hết vì là nước lũ chảy xiết.
- H: Họ không thể thu hoạch trước được ạ?
- Đ: Biết là thu hoạch đấy nhưng mà lúc đó tôm đang nhỏ, biết là tôm nhỏ nên không thu hoạch được, với thứ hai nữa là thời tiết hần đột ngột hần chuyển vì thường thường hết tháng 8 bắt đầu mới lụt, đa số như rứa, chứ hần đề ra cái rằm tháng 7 hần lụt thì chịu thua thôi, chịu mất thôi chứ. Tính trước thì thu hoạch được nhưng ai ngờ hần lại đến trước những nửa tháng.
- H: Với mỗi hộ nuôi tôm như vậy mà bị thiệt hại vào mùa lũ, bác có biết họ mất khoảng bao nhiêu không?
- Đ: Nếu bị mất thì cũng khá đấy, bị mất cũng phải 5-7 chục triệu.
- H: Ở xã mình đây thì chính quyền có cái động tác, hoạt động nào để hỗ trợ cho những gia đình nuôi tôm bị thiệt hại do ngập lụt không?
- Đ: Có chứ. Thực tế ở trên có trợ cấp con giống này nọ, họ có cho chứ. Tất nhiên là chi ít phần nào đó thôi chứ đây đủ thì không bao giờ có được.
- H: Nhưng là bác thấy là có hỗ trợ con giống?
- Đ: Có.
- H: Bác có biết với một hộ như vậy được hỗ trợ bao nhiêu kg con giống?
- Đ: Cái đó họ nhận họ mới biết số lượng cụ thể, chứ mình chỉ biết là có được hỗ trợ thôi.

- H: Ngoài được hỗ trợ về con giống, bác có nghe nói việc các hộ đó được nhận thêm hỗ trợ gì khác từ chính quyền nữa không?
- Đ: Có chứ. Con giống rồi có năm có tiền nữa chứ.
- H: Tiền là họ hỗ trợ cho mình hay là họ cho mình vay lãi xuất thấp?
- Đ: Một phần họ hỗ trợ cho mình vay với lãi xuất thấp và một phần họ cũng cho tiền mặt nữa để giúp khôi phục sản xuất. Cái đây có, chủ trương đây có.
- H: Những đầm ruộng bị nhiễm mặn đã chuyển hết sang nuôi tôm rồi?
- Đ: Chuyển hết rồi.
- H: Nhưng nó có ảnh hưởng gì đến những diện tích đất hiện đang trồng lúa không?
- Đ: Không vì cái đó là có cơ cấu trước, có bố cục trước rồi, đã làm đủ cái chống mặn chống chích rồi nên không ảnh hưởng gì đến trồng trọt.
- H: Cái cơ cấu mà bác nói đây là tự các gia đình cơ cấu hay là do xã quy hoạch?
- Đ: Cái đó là có dự án chứ, có dự án của nhà nước thì mình mới tuân theo chứ.
- H: À, đã có phân vùng khu này là nuôi trồng thủy hải sản, khu này là trồng lúa, khu này trồng rau màu?
- Đ: Có rồi, có quy hoạch rồi.
- H: Thí dụ như ruộng nhà mình đang trồng lúa ở trong này mà muốn chuyển sang đào ao nuôi tôm chẳng hạn thì có được không?
- Đ: Không, không được.
- H: Lúc đó thì ai sẽ là người lên tiếng bảo mình không được làm?
- Đ: Là vì ri hấn thường thường là đất nông nghiệp trồng trọt thì nếu mình nuôi tôm thì nước mặn xâm nhập làm ảnh hưởng cho nên là cấm nuôi. Phải có một cái vùng nào đó quy hoạch có đê ngăn ngừa chứ không sẽ ảnh hưởng đến đất xung quanh.
- H: Tức là mình cũng không thể tự làm được?
- Đ: Không thể tự làm được.
- H: Cái lịch thời vụ mà mình trồng lúa, trồng rau màu thì mình tự trồng hay là theo lịch của hợp tác xã?
- Đ: Rau thì mình tự trồng, mình tự rút kinh nghiệm năm trước năm sau rồi mà tuân. Nhưng lúa thời vụ thì phải theo lịch thời vụ của xã chứ.
- H: Thế cái mình tự rút kinh nghiệm là như thế nào?
- Đ: Tùy thuộc vào cái chất đất chứ, từ mùng 1 tháng 5 đến 30 tháng 5 là một tháng để xuống đồng theo lịch thời vụ. Nhưng mà mình tính là một là xuống đầu vụ, mà hai là xuống cuối vụ tính theo cái chất đất của nhà mình, đó là cá nhân của mình này thì mình tuân.
- H: Tức là xã người ta sẽ lên cho mình một cái khung, một khoảng thời gian để mình xuống giống?
- Đ: Ừ, một khoảng thời gian.
- H: Nếu mình làm ngoài khoảng thời gian đấy thì sao?
- Đ: Ngoài khoảng thời gian đấy thì mất mát thì mình phải chịu thôi.
- H: Kinh nghiệm mà để mình biết được cái chất đất nhà mình đây thì bác rút ra dựa vào đâu?
- Đ: Kinh nghiệm thì mình phải tính nếu đất ở đây mà là đất bùn nếu mùa vụ là đông xuân thì thời tiết lại rét thì cái cây phát triển chậm, mà đất thịt đấy thì cái cây phát triển nhanh hơn, cho nên cái đất nhà mình là phải gieo trước. Mà vụ tẻ đất nó mát hơn thì mình lại gieo sau, còn họ đất thịt thì nó nóng hơn nên họ phải gieo trước.
- H: Vụ tẻ là vụ?
- Đ: Vụ hè thu đó, thì phải gieo chậm lại vì nước nó mát phát triển nhanh mà vụ ni nước lạnh phát triển chậm thì phải gieo sớm hơn. Đó là cái kinh nghiệm của mình để lúa nó nở đều một lúc vì nếu mình nở riêng một quãng thì con sâu bọ cũng mát.
- H: Để mình chín đều với lúa ở các ruộng đất thịt kia thì để tránh dịch bệnh nữa?
- Đ: Ừ, họ nở mình cũng nở.
- H: Ngoài ra mình còn tránh được cả lũ nữa?

Đ: Đấy, đúng rồi.

H: Nếu so với 10 năm trước ở khu vực này bác thấy tình hình thời tiết có gì biến đổi không?

Đ: Thời tiết thì so với trước hẳn biến đổi cũng khác rồi, trước thì hẳn theo chu kỳ mình còn biết chứ giờ hẳn biến đổi mình không biết được.

H: Bác có thể nói cụ thể cho cháu xem giờ nó biến đổi cái gì?

Đ: Biến đổi giờ thì tôi nói thời tiết trước là hẳn khác, về nhiệt độ của hẳn thì mùa tháng 5 hẳn nắng cũng có mức độ nào đó thôi nhưng mà bữa ni thì hẳn rét cũng khác mà hẳn nắng cũng khác, cho nên là nó thay đổi. Thứ hai nữa là cái ngày tháng theo chu kỳ hẳn cũng khác rồi, hẳn đảo đi. Tôi nói như năm vừa rồi đây đến tháng 10 vẫn còn bão, mọi khi là đến tháng 9 âm lịch là hết rồi, đến 20 tháng 9 âm lịch là hết rồi mà chừ đến tháng 10 vẫn còn có bão. Thiên nhiên thay đổi khác rồi. Đấy là tôi nói cái ví dụ thực tế đây đây.

H: bác nói 20 tháng 9 âm lịch là hết bão rồi thì bác dựa vào đâu? Làm sao bác biết?

Đ: Kinh nghiệm hàng năm đúc rút lại vậy thôi. Lúc đó không có bão nữa mà nếu có lụt thì chỉ lụt nhỏ nhỏ ở ngoài thôi không có lụt to nữa, bão thì không có.

H: Nhưng mà như năm nay thì đến tháng 10 vẫn còn bão, tháng 10 vẫn có lụt?

Đ: vẫn có. Lụt tháng 10 thì ở đây vẫn có nhưng ít, lụt nhỏ. Nhưng mà bão qua đây là tháng 10 thường là đi vào trong nam rồi chứ ngoài bắc thường thường là không có nữa. Tháng thường thường các chu kỳ của ngoài bắc này, ngoài các vùng tỉnh ở ngoài tê là tháng 6, tháng 7 mà ở ni là tháng 8, tháng 9; trong tê là tháng 10, tháng 11. Chia thành 3 vùng luôn.

H: Chu kỳ bão trước đây theo kinh nghiệm của bác là ở ngoài Bắc rơi vào tháng 6, tháng 7, ở vùng miền Trung mình là khoảng tháng 8, tháng 9, còn miền Nam là tháng 10, tháng 11.

Đ: Đó là trước chứ bữa nay hẳn khác rồi. Như vừa rồi tháng 10 vừa tê ngoài Bắc cũng bị bão thấy.

H: Thời tiết giờ có nhiều khác biệt so với trước?

Đ: Khác rồi. Nhiệt độ giờ cũng cao hơn. Mưa rét bất thường.

H: Bây giờ nói về bão, bác có thể cho cháu biết những tác động, thiệt hại của bão đối với người dân ở đây? Bác có thể nói về những ảnh hưởng của trước kia và hiện nay có sự thay đổi như thế nào?

Đ: Bão về đây, từ hồi tôi lớn lên đến giờ có 3 cơn bão: năm 64 có một cơn bão và cả một cơn lốc cũng có thiệt hại nhưng mà phải đến năm 83 và năm vừa rồi là mấy cơn bão lớn đấy, mưa to và gió to. Nhưng mà mấy cơn bão trước đây hẳn chỉ vài ba tiếng đồng hồ thôi nhưng chừ đây hẳn kéo vào 5-6 tiếng đồng hồ.

H: Có 3 cơn bão mà bác nhớ nhất?

Đ: Đó là 3 cơn bão to nhất từ lúc tôi bé đến chừ, nhưng mà bão thường thường thì năm mô cũng có, cấp 8, cấp 9, hay là cấp 10 trở lui thì năm mô cũng có, cái đó không nói rồi.

H: Cũng là bão to nhưng cơn bão năm nay là kéo dài hơn so với trước kia?

Đ: Nó quần qua quần lại 5-6 tiếng.

H: Cơn bão lớn gần đây nhất, hồi tháng 10 vừa rồi khi nghe tin bão thì gia đình mình chuẩn bị những gì để phòng chống bão?

Đ: Thì mình phải chống, các cái chỗ mà bị yếu là mình phải giăng, néo, cột lại. Cái gì trụ được thì không phải lo nhưng cái gì mà không trụ được thì lo mà cột mà chằng chéo. Mình phải đổ bao cát lên mấy chỗ yếu đấy.

H: Bác đặt bao cát lên trên mái đây ạ?

Đ: Không, mái đây hẳn khỏe rồi. Với bão đông thì hẳn xiên đi không bao giờ hẳn đổ được. Mà bão nam thì hẳn đục vô mái đây được thì hẳn sẽ giữ mái lên nên cửa phải giữ kín. Nếu để các cái cửa ni hẳn hở mà hẳn lọt được vô nhà thì ngói sẽ bay đi. Nên là bão là phải tính, không được sợ chứ ai sợ mà đóng cửa bịt kín là không được mô, là đôi khi thất thế. Bão mà ở phía sau này thì đóng cửa phía sau thật chặt, trước này để cho thoáng cửa.

H: Lúc đó mình làm sao biết được hướng bão?

Đ: Biết chứ, gió ngọn cây là biết chứ.

- H: Bác quan sát ngọn cây để biết hướng gió bão?
- Đ: Gió bão là biết chứ, hấn khi mô cũng xoay quanh 4 hướng. Đầu tiên là Đông này, rồi đến Bắc [Bắc] này, đến Nam rồi đến Tây là hết. Hấn quay rúa đó.
- H: việc mình chẳng chéo nhà cửa phụ thuộc vào quan sát hướng gió trong bão?
- Đ: Ủ, bão thì nhà mô cũng chẳng chéo cả rồi nhưng mà mình phải mở các cái cửa làm sao để cho hấn thoáng đấy, để mà giữ để cho khi gió hấn vô trong nhà hấn có chỗ đi ra khỏi thì mình không sao.
- H: Đó là trong khi bão vào, thế còn trước bão thì mình phải chuẩn bị gì?
- Đ: Mình phải chuẩn bị giăng cột đàng hoàng tử tế rồi.
- H: Thế gia súc, gia cầm lúc có bão to thế thì mình làm thế nào?
- Đ: Thì cũng cứ cột trong chuồng vậy thôi, coi như gà vịt là cứ dốt ở trong chuồng thôi.
- H: Thế còn thức ăn cho chúng thì sao?
- Đ: Thức ăn thì cũng bình thường thôi vì bão thì cũng 5-7 tiếng đồng hồ là cao nhất rồi, có chi mà phải chuẩn bị.
- H: Các gia đình có phải chuẩn bị trước, tích trữ thức ăn để đón bão không?
- Đ: Không, ở đây không cần. Họ bị lụt thì họ mới phải chuẩn bị chứ ở đây thì không cần vì chừ mà điện không có thì có bếp ga rồi, củi thì khỏi lo.
- H: Thế thì mình cũng không cần chuẩn bị gì trước?
- Đ: Không cần chuẩn bị gì cả, khác với vùng lụt đó.
- H: Đợt vừa rồi khi mà cơn bão mạnh đổ về thì nhà mình có bị thiệt hại gì không?
- Đ: Có thiệt hại, thiệt hại về ngói ở nhà ngang kia bị bể vỡ một số, hoa màu thiệt hại thì không nói rồi, cây cối trong vườn thì gãy rụng như bom đạn, cái nó thì chung cả thiên hạ ai cũng nó rồi.
- H: Thiên tai ở đây theo như bác nói là mình chỉ có bị ảnh hưởng của bão và lụt ngoài đồng thôi còn trong nhà, trong xóm không bị ảnh hưởng gì?
- Đ: Ủ.
- H: Khi có ngập lụt ngoài đồng hoặc bão như vậy thì điều kiện vệ sinh môi trường trong thôn xóm mình có bị ảnh hưởng gì không?
- Đ: Không vì ở đây cái nước hấn chảy quanh năm nên cũng sạch sẽ thôi. Các cái công trình vệ sinh các thứ người ta cũng đầy đủ không có gì như ngày xưa nữa. Khu vệ sinh tự hoại ở đây cũng chiếm được khoảng 50% rồi, còn lại là hố xí hai ngăn cũ những cũng được xây sửa đầy đủ, đàng hoàng tử tế rồi.
- H: Bằng kinh nghiệm từ sản xuất và quan sát các hiện tượng xung quanh, bác có biết cách nào để mình có thể dự đoán trước được các tình hình thời tiết, mưa nắng rồi bão gió. Những kinh nghiệm trong dân gian mà các ông bà, các cụ xưa truyền lại đấy ạ?
- Đ: Tóm lại hấn xưa thì có cái thiên văn khí tượng người ta đi coi đây chính xác hơn nhưng mà mình đây thì hấn cũng rút ra được cái kinh nghiệm. Năm mô mà gió nam nhiều, tháng 5, tháng 6 âm lịch mà gió nam nhiều đấy thì năm nó rét, rét nhiều hơn.
- H: Đó là biết trước được trời rét nhiều hay ít, thế còn mưa bão thì sao?
- Đ: Mưa, bão thì năm mô mà mưa bão nhiều thì măng hấn mọc cong trong bụi đấy, măng tre đấy hấn không mọc ra mà hấn mọc cong chui vào trong bụi đấy. Nếu mà thấy cái đó thì năm nó là có bão to.
- H: Nó là cây tre mọc ở giữa bụi tre lên hay sao?
- Đ: Không, cây tre hấn mọc ở rìa ngoài nhưng mà hấn cong oặt vô trong bụi.
- H: Dạ, đó là một kinh nghiệm, còn có kinh nghiệm nào khác để mình biết được sắp có mưa bão nữa?
- Đ: Hấn ngó vào thời tiết là coi như ngó thấy trời mà hấn, vì ở đây là chu kỳ là hấn báo là thường thường là trước đây là mình không có sách vở, không có cái chi hết nhưng mà tháng mô cũng có mấy ngày mưa to gió lớn mà ngó mặt trời hấn mọc với hấn lặn đấy mà khi mô hấn đột biến khác thường cái là có chuyện rồi.

- H: Mặt trời mọc và lặn mà có cái đột biến khác là khác ở những điểm nào?
- Đ: Khác ở cái màu của hấn đấy. Ví dụ như sáng nay có màu vàng nhưng sao tự nhiên sáng đó đỏ rực lên, mặt trời đỏ rực cả một vùng trời lên hoặc là buổi chiều khi mặt trời lặn rồi mà màu hấn khác với mọi ngày là sắp có chuyện rồi, thì chỉ một hai ngày đó thôi là sẽ có chuyện rồi.
- H: Thế còn có kinh nghiệm nào khác?
- Đ: Ôi cái đó thì nhiều, nắng mưa thì nhiều. Thì con chuồn chuồn bay thấp thì mưa, bay cao thì nắng đó, cái đó thì ai cũng biết rồi. Rồi trời mà lũ đấy thì coi đợt cái cỏ ống đấy, hấn mà có một ngắn thì một trận lũ trong năm đó, mà hai ngắn thì hai lụt, mà ngắn su [sâu] từng mô thì lũ to từng đó. Coi cây cỏ ống đó.
- H: Bác còn có quan sát vào cái hiện tượng gì khác nữa để biết được trời sắp có mưa nắng, gió bão nữa?
- Đ: Thôi tôi cũng biết sơ sơ vậy thôi.
- H: Những hiện tượng mình quan sát mà bác vừa kể đấy là do bác đúc rút từ kinh nghiệm của bản thân hay được ông bà, các cụ xưa truyền dạy lại?
- Đ: Không, trước cũng từ ông bà xưa nhắc lại mà mình cũng để ý, mình nghe vậy, mà cũng coi thử từ kinh nghiệm xem có đúng không, thực tế họ nói vậy nhưng mà nó có đúng không. Ví dụ như họ nói cây cỏ ống hấn ra một ngắn thì có 1 lụt mà hai ngắn thì có hai lụt thì cái đó có đúng không.
- H: Bản thân bác đã kiểm chứng lại những cái kinh nghiệm đó chưa?
- Đ: Có.
- H: Bác thấy mức độ chính xác của các kinh nghiệm đó là như thế nào?
- Đ: Chính xác, cũng phải 100% đấy. Chính năm ngoái đây này ở đây lụt thì có lụt nhưng mà lụt nhỏ thôi vì cây cỏ ống hấn có một ngắn thôi mà ngắn rất gần. Năm ngoái chỉ có một trận lụt mà lụt nhỏ không đáng kể.
- H: Những kinh nghiệm đó bác chỉ được nghe qua các cụ truyền lại bằng miệng thôi hay là có văn bản gì không?
- Đ: Chỉ có nói chuyện thì ngồi nghe vậy thôi chứ, rồi mình nhớ, mình coi thử, mình rút kinh nghiệm xem có đúng không. Họ nói như thế nhưng mà thực tế có như rứa hay không.
- H: Việc truyền kinh nghiệm đó qua hình thức nói miệng như thế thì theo bác nó có phù hợp không? Nó có ảnh hưởng gì đến việc các thế hệ sau biết và vận dụng các kinh nghiệm đó không?
- Đ: Không. Cái đó thì không có chi mà ảnh hưởng cả.
- H: Bây giờ bác có truyền đạt những kinh nghiệm đó cho các thế hệ con cháu không?
- Đ: Cũng có nói chứ. Cũng thực tế cũng biết được chứ.
- H: Theo bác có cần thiết phải ghi lại những kinh nghiệm đó để truyền lại cho các thế hệ sau không?
- Đ: Có người nghe nói đã nhớ nhưng có người ghi ra rồi vẫn không nhớ. Như trong xóm đây chỉ có vài ba người biết thôi chứ nhiều người họ cũng không để ý đến, họ cũng không biết đâu. Thực tế không phải ai cũng biết cả mặc dù cùng nghe nói chuyện đấy.
- H: Những kinh nghiệm về dự báo thời tiết đó theo bác thấy từ bao đời nay nó có thay đổi gì không?
- Đ: Thì năm mô cũng có các cái hiện tượng như vậy đấy.
- H: Nhưng lúc trước bác có nhắc đến việc chu kỳ thời tiết bây giờ nó có thay đổi, khí hậu nó thay đổi không theo chu kỳ nữa thì những cái mà kinh nghiệm như bác vừa nói thì nó có còn đúng nữa không? Có cần điều chỉnh gì cho phù hợp không?
- Đ: Cái đó thì có chi, hấn cũng đúng chứ. Hấn thay đổi là vì ri, hấn là trước đây hấn nhiệt độ hấn thấp nhưng mà chừ nhiệt độ tự nhiên hấn cao lên, năm nay cao hơn năm trước; hoặc là rét năm trước thì thời gian rét đến tháng mười một, tháng chạp chi mới rét nhưng mà giờ hấn kéo dài hơn, rét hoặc là không rét, là hoàn toàn thay đổi, thay đổi cái nó thôi chứ còn

- thực tế cái kinh nghiệm nó khác, cái đúc rút dân gian nó khác mà cái kinh nghiệm thực tế hẳn khác cho nên nó không phải điều chỉnh chi hết.
- H: Theo bác thì liệu những kinh nghiệm bác vừa chia sẻ thì các thể hệ sau liệu rằng họ có vận dụng nó vào cuộc sống nữa không? Tại sao?
- Đ: Sau có lẽ họ không vận dụng vì khoa học càng ngày càng cao rồi. Chứ ta xem thời tiết trên ti vi nó chuẩn hơn rồi. Đó là thực tế giờ. Nhưng mà đây rút kinh nghiệm dân gian là biết hơn ở chỗ ni, bên báo thời tiết thì cách 5-7 ngày, tuần thôi, họ báo cho mình tuần thôi chứ trước nữa thì họ chưa biết được, chứ mình đây mình ngó trông cây cối là biết năm ni lụt nhiều thì qua tháng 4, tháng 5 nhìn cây măng tre hắt mọc là biết năm ni bão nhiều rồi hoặc không bão là mình biết rồi, hoặc là mình coi cây cỏ óng có một ngấn, hai ngấn là mình biết trước lụt rồi. Nhưng bên thiên văn giỏi của mình giỏi là biết được mưa to, mưa nhỏ hoặc là bão to, bão nhỏ thì chỉ trong phạm vi chục ngày trở lại thôi.
- H: Khi bác quan sát những cây cối trong thiên nhiên và biết được rằng năm nay chắc chắn sẽ có lụt, năm nay chắc chắn sẽ có bão thì mình có những biện pháp gì để chuẩn bị đối phó trước nhằm giảm thiểu tối đa các thiệt hại đối với sản xuất không?
- Đ: Có chứ, mình có cái chuẩn bị chứ. Có điều hẳn biết thì biết nhưng mà cái ngày giờ thì mình không biết. Biết thì biết sẽ có đó nhưng không biết lúc mô.
- H: Vâng, thế thì làm sao mình chuẩn bị trước được?
- Đ: Thì mình phải ngó thời tiết lúc đó mà đầu tháng 7. Ở đây thường thường tháng 7, nửa tháng 7 bắt đầu mới mưa mà nếu mưa trước thì chắc chắn là năm đó sẽ có lụt sớm đây thì mình định gieo trồng gì thì phải hạn chế bớt đi. Thứ hai nữa lượng mưa cũng có mức độ nào đó thôi. Một năm trút mấy trăm li đấy thì trước đã mưa nhiều thì sau giảm bớt đi chứ. Thực tế mình cũng phải tính các cái nó cả.
- H: Nếu nói về truyền thống sống chung với bão với lụt của người dân địa phương ở đây thì bác có thể nói về những nét đặc thù?
- Đ: Vùng ở đây thì lụt không đặt vấn đề mấy rồi. Nói về bão đây thì so với thời đại trước thì nhà cửa hẳn tương đối, nói cái chuyện đồ nhà do bão thì cũng đỡ lo rồi. Giờ mà bão cấp 12 thì không lo lắm, chỉ có trên 12 mới sợ thôi vì nhà cửa như ở đây là khó đỡ.
- H: Thế cái vùng này có nhiều bão như vậy thì khi xây dựng nhà cửa, các gia đình có tính toán đến cái việc phòng chống được bão không?
- Đ: Có chứ, tính chứ.
- H: Bác có thể nói cụ thể hơn?
- Đ: Giờ có sắt thép rồi chứ trước như kiểu nhà ni là có khung gỗ nớ, khó trúc [đổ] lắm, nhà ni không bao giờ bảo trúc, trúc tường thì trúc ngói bay hết nhưng nhà ni không bao giờ trúc [đổ]. Bão to gì thì to, cấp 17, 18 là ngói bay sạch, tường sẽ trúc hết, nhưng nhà vẫn nằm đây, bộ sườn nhà vẫn nằm đây không bao giờ trúc được.
- H: Tức là bộ khung nhà với các cột gỗ to đây là được giằng vào nhau rất chặt.
- Đ: Ừ, bộ giằng đấy hẳn giữ quen cả rồi. Nhà ni hẳn có một cái đặc điểm là động đất là không can chi này. Động đất là không bao giờ đổ được này.
- H: Những nhà xây mới thì họ có tính đến những cái như bác vừa nói không?
- Đ: Bữa ni thì họ ít hẳn nhà loại ni rồi, bữa ni họ toàn nhà bê tông cột sắt thôi, kiên cố cả rồi, với như bữa ni kiểu cũng không có gỗ mà làm, thực chất là gỗ đất hơn. Như nhà ni là bão là sợ, nhà tê là bão cấp 12 là sợ bay ngói, không trúc nhưng sợ bay ngói.
- H: Nhà này là chỉ sợ bay ngói thôi chứ không sợ sập?
- Đ: Không. Sập thì không nhưng sợ bay ngói thôi. Bay ngói thì mình vát vả thôi chứ không có chi.
- H: Có khi nào bão nó ảnh hưởng đến hoạt động trồng trọt của nhà mình không?
- Đ: Có chứ, bão hẳn ảnh hưởng nhiều. Tóm lại vụ đông là bị hết, mình trồng cây gì cũng bị hết. Tôi vừa rồi cũng mất 4-5 triệu đó, màu đó.
- H: Mình mất thế thì có nhận được hỗ trợ gì của chính quyền để khôi phục lại sản xuất không?

- Đ: Thì mình chịu thôi chứ. Cái giống thôi, với còn công lao động thôi chứ vốn thì mình bỏ không mấy.
- H: Nhà mình đây bác có phải vay thêm vốn ở bên ngoài để đầu tư cho sản xuất không?
- Đ: Không. Vốn nhà mình tự điều chuyển được.
- H: Nói về tình làng nghĩa xóm lúc thiên tai, bão lũ thì bác thấy nó được thể hiện như thế nào? Bác có thể lấy một số ví dụ cho cháu.
- Đ: Nói dân đây thì sống về tình cảm là rất là tốt, ở thành phố nó khác chứ ở đây có chi là họ giúp đỡ nhau hết. Ví dụ như trường hợp nhà tôi bị mà hàng xóm xung quanh không bị thì họ đến họ giúp mình lợp ngói, lợp pro, nếu mà mình có thiếu mấy viên ngói mà họ có thì họ cũng đem cho mình để che chống lại đỡ cái đã. Thứ hai nữa nếu mà lụt vô các cái nhà mà như ở đây thì không nhưng mà nếu những cái nhà ở các thôn khác rứa mà lụt lội vô mà trôi nhà trôi cửa thì họ cũng đem cơm, đem gạo vô họ cũng cho ăn đỡ cái đã. Cái nó thì khi thiên tai xóm giềng đây thì tình cảm tốt, không có vấn đề gì.
- H: Với chính quyền địa phương, trước mỗi mùa mưa bão, lụt lội thì họ có thông tin kịp thời về tình hình thiên tai và có cảnh báo đến các hộ gia đình là sắp sửa có cơn bão này đổ bộ bà con tranh thủ ra đồng thu hoạch hoặc chằng chống nhà cửa?
- Đ: Có, cái đó cũng có. Nhưng bữa ni chủ yếu nhà mô cũng có ti vi, cũng có đài nên cũng đã nghe sơ sơ cả rồi chứ không như trước đây họ cũng chủ động phòng chống rồi chứ cũng không cần chờ đến xã thông báo. Giờ tóm lại là dân còn biết trước xã, xã biết sau vì là xã là thế này, trên trung ương về tỉnh, tỉnh về huyện, huyện về xã, xã về xóm. Giờ coi ti vi trung ương có gì là dân mình biết trước luôn rồi.
- H: Thế là xã đưa tin còn chậm hơn cả mình coi ti vi, coi đài?
- Đ: Ừ, xã truyền về đây là sau rồi, sau ba ngày mới biết được còn mình thì biết trước rồi. Khi đó mình đã chuẩn bị chống xong rồi. Nhưng xã họ do trách nhiệm họ phải nói thôi chứ.
- H: Ở xã, ở thôn mình có cái ban gọi là ban phòng chống lụt bão không?
- Đ: Có chứ. Năm mô cũng có thành lập. Về cơ cấu thì xã có này, về thôn thì thôn cũng có này, xóm có một vài thành phần trong cái lực lượng dân quân du kích đấy. Cán bộ cốt cán thì nằm trong ban đó.
- H: Bác có biết hoạt động của cái ban đó trước và sau khi có bão lụt không?
- Đ: Thì họ kiểm tra, đôn đốc này nọ mà khi các cái chỗ tập thể là họ phải có trách nhiệm đến mà dọn dẹp, rửa ráy đấy, còn gia đình thì họ mần [làm] không nổi vì nhà nào cũng bị nên mần không nổi, chỉ có chỗ công cộng thôi là họ phải có trách nhiệm.
- H: Họ có đi nhắc nhở, đôn đốc các gia đình chằng hạn như nhà này chưa neo giằng nhà cửa, nhà kia còn chưa chặt bớt cành cây trong vườn...
- Đ: Có, cái đấy thì có. Họ đi chung cả loa trên đài đấy vì bên truyền thanh xóm cũng có loa cả rồi.
- H: Chứ họ cũng không đi đến từng nhà?
- Đ: Không, thời giờ ai đi đến nhà.
- H: Nhưng làm sao mà họ đi kiểm tra, thống kê được các gia đình bị thiệt hại để có những hỗ trợ kịp thời?
- Đ: Thiệt hại là khi bão xong hoặc là khi lụt xong là họ đi, đi nắm từng gia đình một.
- H: Họ đi từng nhà để ghi nhận thiệt hại?
- Đ: Ừ, đi từng nhà, có ghi nhận để biết nhà mô hư chi chứ.
- H: Sau đó xã có hỗ trợ gì cho các gia đình không?
- Đ: Có chứ, năm mô mà lụt bão như năm ni là có mấy đợt ủng hộ rồi này, các cái doanh nghiệp doanh nghiệp là cũng có ủng hộ mì tôm mì tiếc, gạo cơm chi cũng có cả rồi.
- H: Như nhà mình đây thì có nhận được cái hỗ trợ nào từ xã không?
- Đ: Chưa. Chỉ có nhà mô hư hại thì mới có thôi. Nhiều thì không có nhưng ít thì cũng có.
- H: Như thế có thể thấy là tính chủ động của người dân là quan trọng hơn cả?

- Đ: ừ, tự lực là chủ yếu, chứ còn hỗ trợ thì đáng chi, trách nhiệm thôi chứ, chục cân gạo thì ăn được mấy bữa mà nói hay.
- H: Những chính sách hỗ trợ của địa phương trong những lúc thiên tai, khó khăn hiện nay theo bác đánh giá là đã phù hợp chưa?
- Đ: Thì tóm lại là phù hợp thì cũng tùy theo từng địa phương nhưng mà theo địa phương đây là vận dụng là trên mà cấp về là có cái khối của mặt trận là bàn bạc dân chủ, cấp cho ai, phát cho ai và tập thể cấp chứ không phải cá nhân mô anh độc quyền anh muốn cấp cho ai thì cấp, cho nên cái đó là tốt. Tóm lại cũng đang còn sơ suất, cũng không bao giờ tuyệt đối được nhưng mà hẳn cũng tương đối, đạt được khoảng 70-80%, chứ nói 90 đến 100% thì không bao giờ có được. Thứ hai là dân người ham cái này, người ham cái khác với người này hư cái này, người hư cái khác nên là khó tránh được cái đoạn nớ.
- H: Bản thân bác có tham gia vào hội đoàn thể xã hội nào trong thôn, xóm không?
- Đ: Không, có hội người cao tuổi thì có.
- H: Những lúc bão lụt như thế hội có những hoạt động gì cụ thể để giúp đỡ các gia đình hội viên gặp khó khăn?
- Đ: Có chứ. Hội người cao tuổi thì có một cái nhóm tên là hội xá có một cái ngân quỹ, nếu nhà mô mà khó khăn nhất thì rút quỹ đó ra để ủng hộ nhưng chỉ năm ba chục nghìn gọi là cho có thôi, động viên thôi chứ thực chất là không có chi. Tôi ở đây tôi biết rồi, hội viên trong thôn trong xóm thì cũng không có nhiều tiền để mà đóng góp. Thôi chỉ lúc khó khăn chỉ gọi là động viên cho họ phần khởi thôi. Động viên là chủ yếu thôi.
- H: Khi có thiên tai, bão lũ về thì theo bác đánh giá trong điều kiện tình hình ở thôn xóm đây, bác thấy là người phụ nữ hay người nam giới sẽ phải chịu nhiều vất vả hơn?
- Đ: Mắn việc nặng thì nam nhưng mà vất vả thì phụ nữ vì còn con còn cái, heo, gà vịt, toàn bộ trong gia đình phải là lo lắng cả. Nam giới chẳng qua là lên cột cái bao, chống cái nhà vậy thôi còn trong nhà là phụ nữ hết đấy, tuy nó dễ nhưng nó nhọc hơn. Bên tê [nam giới] nặng nhưng mà lại khỏe, chỉ chất mấy bao cát bỏ lên xong rồi thôi, đỡ.
- H: Thế còn phụ nữ là phải lo lắng hết mọi việc trong nhà?
- Đ: Lo lắng hết, cái gì cũng phải lo lắng hết. Phải kiểm tra con heo, con gà xem cái chuồng đã chắc hay chưa, coi xem chỗ mình cột đấy có bị mất hay chưa. Thực tế phụ nữ còn con cái này nọ, nhọc hơn, vất vả hơn rồi.
- H: Phụ nữ là vất vả hơn ạ.
- Đ: Bình thường cũng cứ vất vả mà khi mô cũng cứ vất vả hết. Chẳng qua đàn ông có tí việc lớn thì coi là vất vả hơn thôi. Tóm lại là phụ nữ vất vả hơn, nhìn chung đàn ông những người có trách nhiệm thì vất vả nhưng mà đa số vô trách nhiệm ấy thì khỏe hơn đó. Phụ nữ vô trách nhiệm thì cũng có nhưng nói thật là trong trăm người mới có một người thôi.
- H: Trong nhà bác thì việc phân công lao động trong gia đình được thực hiện như thế nào?
- Đ: Nhà tôi thì được cái ai mần [làm] mô thì việc ấy. Việc cuốc hái, dao dũa thì ông mần đi, rõ ràng phụ nữ không mần được. Còn cái mà rặm cây lúa, nhổ cái cỏ thì phụ nữ làm được, đàn ông làm việc khác. Đất đây thì cũng được 50% làm máy móc rồi, còn 50% làm thủ công. Hợp tác xã người ta thuê máy cày bừa về làm, rồi mùa thu hoạch cũng thuê máy gặt về. Nhưng chỉ được 50% diện tích thôi, còn 50% như này tôi nói là đất lầy đấy thì chịu.
- H: Nếu để cho người dân nơi đây và chính quyền địa phương có thể ứng phó tốt hơn với các ảnh hưởng của mưa bão, lũ lụt, bác có thể đề xuất gì để hỗ trợ?
- Đ: Để hỗ trợ cho các gia đình mà ở trên ban xuống thì nói gì thì nói cũng phải tự lực cánh sinh thôi chứ.
- H: Nếu có hỗ trợ từ bên ngoài?
- Đ: Có cái chi mà hỗ trợ cho được chỉ có họ ủng hộ cho ít. Nếu bão họ cho mình ít lười để mình giăng mái nhà cho khỏi đổ thì tốt.
- H: vâng cảm ơn bác.

Kết thúc